

Презентація

3 курсу: Історія Української культури

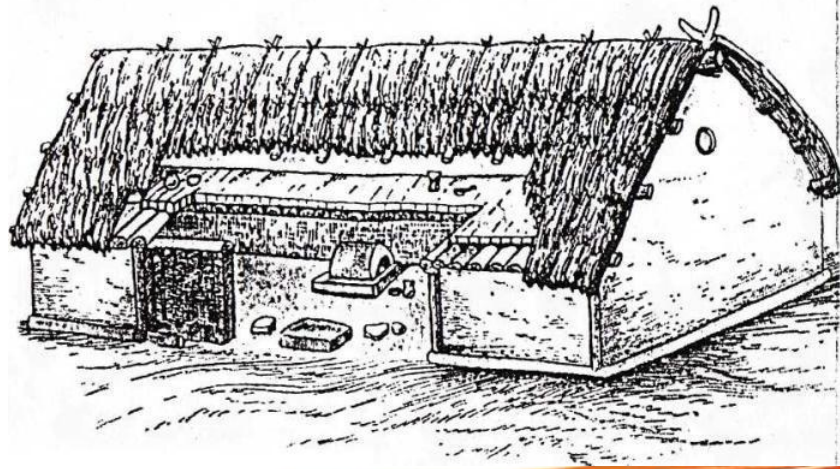
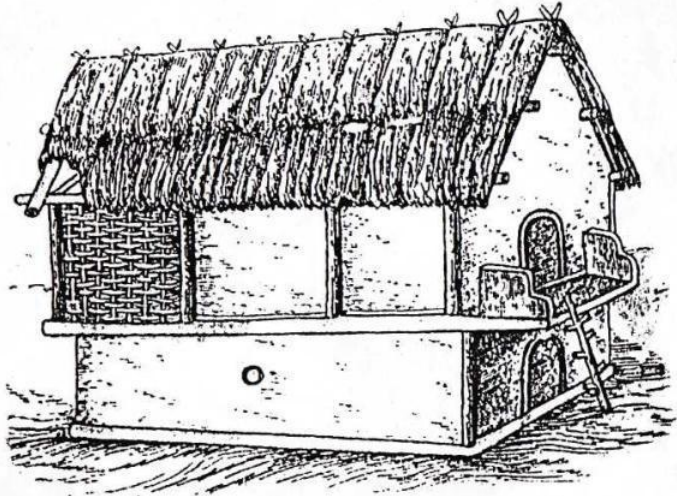
На тему: "Періодизація Української культури"

Викладач: Бундюченко Т. В.
Студентки 165 групи
Дмітракової Альбіни

Періодизація розвитку української культури

Глибокий гуманістичний зміст української культури, її значення для творчого самоусвідомлення багатьох поколінь українського народу в національному саморозвитку та світовій цивілізації зумовили об'єктивне перетворення її на цілісну систему духовного світу українців. Категорія "українська культура як цілісна система" порівняно нова. З початком демократичних перетворень у суспільному житті українського народу та з проголошенням державної незалежності України, наша національна культура почала поступово розглядатися й аналізуватися науковцями-культурологами як саме цілісна система, що найповніше виражає духовний світ українського народу. Та й сам український народ науковцями тепер розглядається як єдине соціально-етнічне ціле, яке виникло, сформувалося і розвивається в умовах суворої історичної об'єктивності, без штучного поділу його на "східняків" і "західників", українців материкової України та українців діаспори (близького і далекого зарубіжжя), українську "буржуазну" та українську "пролетарську" нації тощо.

Українська культура також поділяється ними за такими самими об'єктивними критеріями. Проте, виходячи з історичних факторів, слід зазначити, що українська культура завжди розвивалася та функціонувала як єдине ціле, переборюючи на своєму шляху найрізноманітніші ідеологічні, політичні, класові, соціальні, конфесійні перепони тощо.

Вихідним моментом наукової періодизації розвитку української культури є чітке визначення її субстрату (носія) — українського народу та української нації, передусім історичних умов їх формування. Це пов'язано з тим, що для аналізу характерних світоглядних уявлень, цінностей та ідеалів етносу, традицій його суспільного життя, специфічних форм культуротворчої

діяльності та звичаєвого права слід зрозуміти історичні умови їх формування і розвитку, тобто чітко простежити періодизацію української культури через призму її національної об'єктивності.

Отже, перший період розвитку української культури охоплює часовий відрізок від її витоків і до прийняття християнства, тобто — це культура східнослов'янських племен дохристиянської доби.

Враховуючи таку довготривалість першого періоду розвитку української культури, його характеристику зробимо дещо повніше з-поміж інших періодів, починаючи з якомога ранішого часу. Справа в тому, що архаїчні витoki нашої культури багатьма авторами, фахівцями-культурологами, опускаються, а якщо й ні, то розглядаються побіжно, без розстановки акцентів на важливих чинниках, що мали місце в давній історії України. Початки передісторії української культури, її першовитоки губляться у сивій давнині. Вчені стверджують, що культура на теренах України виникла на ранніх стадіях розвитку суспільства і відтоді нерозривно пов'язана з його історією. Стоянки первісної людини тут з'явилися сотні тисяч років тому, в епоху раннього палеоліту. У наступні епохи (мезоліту і особливо неоліту) людина наполегливо розширювала сферу своєї діяльності, опановувала територію та природні багатства, вдосконалювала знаряддя праці. Від примітивних форм збирання, полювання та рибальства вона переходить до землеробства і скотарства.

Глибокий слід в історії української культури залишили племена трипільської культури (4—3 тис. до н. е.), для яких властивим був уже доволі високий рівень виробничої культури, техніки виготовлення кераміки, суспільної організації. Значного рівня досягла тут і духовна культура. За твердженням М. Суслопарова, саме тут існував перший у Європі літеро-звуковий алфавіт. Отже, створений він раніше, ніж у фінікійців (а це 4 тис. до н. е.). Ряд істориків, прагнучи віднести початки України та її культури якомога далі за небосхили людської історії, не втримались від спокуси пов'язати трипільців з майбутніми українцями, прагнуть вбачати в трипільцях праукраїнців. Проте ці погляди поки що науково не доведені. Є вчені, котрі стверджують, що трипільські племена з часом були асимільовані іншими племенами. Але більшість істориків усе таки вважають, що трипільські племена зникли безслідно, так, як і з'явилися. І це, на їх думку, одна з найбільших загадок нашої історії, їх місце заступили представники інших археологічних культур, скажімо, шнурової кераміки.

«Періодизація»

• «Періодизація»

Епоха бронзи і раннього заліза уявляється нам своєрідним калейдоскопом археологічних культур, знаходимо незаперчні свідчення стрімкого прогресу людства, накопичення ним позитивного досвіду методом спроб і помилок, вдосконалення виробничих сил, а отже й суспільних відносин. Відбувається перший поділ праці: скотарство відокремлюється від землеробства. Саме тоді, а це було в 2 тис. дон. е., починається етногенез слов'ян. У 1 тис. до н. е. відбувається другий поділ праці: ремесло відокремлюється від землеробства. Суспільство поділяється на класи, виникає держава.

"Батько історії" Геродот детально описує територію України в 5 ст. до н. е. в образі Скіфії. Подекуди він торкається традицій, побуту та інших складових її культури. Якраз у цей період відбувається грецька колонізація північного Причорномор'я, виникають поліси — міста-держави і утворюється Боспорське царство.

Велике переселення народів, яке мало місце в II—VII ст. н. е., не обійшло й українських земель, спричинило вторгнення сюди гунів, готів та аварів. Розгром Боспорського царства і Малої Скіфії створили сприятливі умови для широкого розселення слов'янських племен, у тому числі й на землі сучасної України (племена зарубинецької та черняхівської культур). Саме з цього періоду й розпочинається справжня історія України, історія культури її народу. М. Грушевський (а його думку поділяємо й ми) виводить українців з антів: "Отес й були наші українські племена, — пише він в "Ілюстрованій історії України" (К.; Львів, 1913. — С. 32), — що зайняли тоді вже побереже Чорноморське від Дністра до Азовського моря і вперше тут виступають в історичних джерелах окремо під назвою "антів". Найдавніша звістка, яку про них переказують нам візантійські письменники, належить до кінця IV віку, зараз по гунській бурі, і се те, що зветься початком історичного життя наших племен".

Перше тисячоліття нової ери для розвитку української культури було сповнене рядом подій історичної ваги: виникнення Києва — "матері міст руських"; об'єднання східнослов'янських племен і утворення держави — Київської Русі; переможні походи руських князів та розширення державних кордонів; небувале піднесення культури від безпосереднього спілкування з хозарами, половцями, Візантією та іншими народами; і, нарешті, запровадження християнства. Все це разом поставило український народ та його культуру в один ряд з іншими високорозвинутими народами та культурами Європи і світу.

Посуд

Другий період розвитку української культури припадає на час існування княжої держави — Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Так його й іменуємо: українська культура княжої доби. Держава Київська Русь — могутня ранньофеодальна військово-деспотична імперія, котра нічим не відрізнялася від імперій Каролінгів та Меровінгів, за винятком того, що вона від часу свого виникнення перебрала на себе роль покровителя, мецената і доброчинця культури, стала провідною матеріальною основою її розвою. А запровадження християнства долучило українців до культурно-етичних цінностей, які й понині становлять основу сучасної західної цивілізації. Вони збагатили скарбницю духовного життя українського народу, вивели його культуру на широкі простори світової цивілізації, поставили в один ряд з найрозвинутішими тогочасними культурами.

Відзначаючи прогресивний поступ культури України-Русі княжої доби, необхідно зазначити, що він супроводжується то колосальними успіхами в державному житті, то драматичними колізіями навколо цієї державності, які здебільшого тут і переважали. Основною причиною такого стану речей більшість дослідників вважають фатальне нерозуміння народом України ще в ті часи ролі і значення національної єдності в суспільному житті, наявність неузгодження особистих інтересів з інтересами держави. Все це негативно позначалося на загальній ментальності українця, зокрема, на національному характері нашого суспільства. Через об'єктивні, та не меншою мірою й суб'єктивні причини, нашому суспільству, починаючи з доби Київської Русі, хронічно не вистачало вищих національних верств, панівної еліти, особливо духовної, інтелектуальної, яка упродовж всієї історії, знову ж таки через ці причини, або омонголювалася, або полонізувалася, або русифікувалася, а за комуністичного тоталітарного режиму ще й набувала "інтернаціонального" характеру.

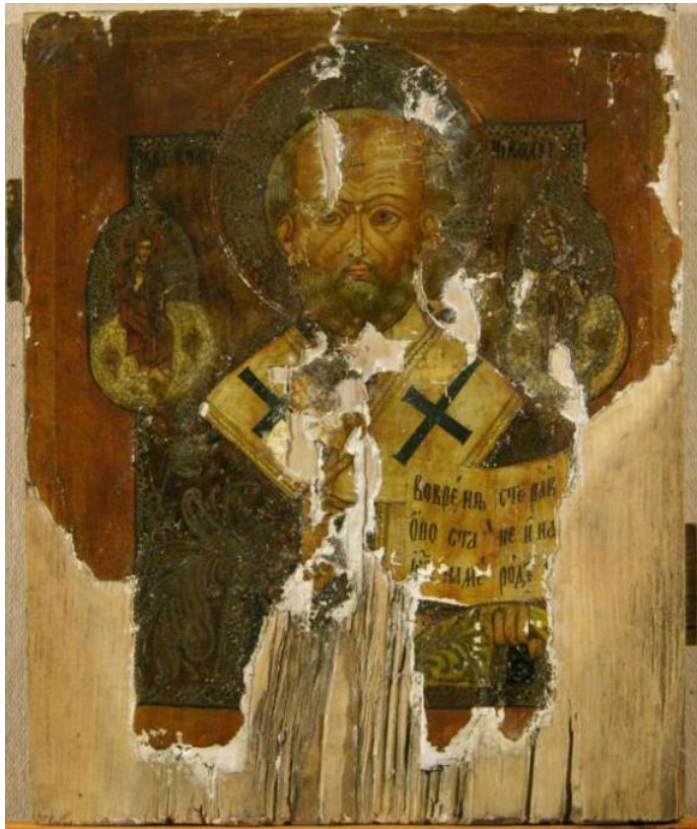
Українська культура (всупереч доказам деяких наших сучасників — наприклад, О. Сулейменова — "Аз і Я") на історії української культури, як й історії України в цілому, позначилася монголо-татарською навалою XIII—XIV ст., а пізніше — створення на принципах азійської деспотії Російської централізованої держави. Звідси й почалися найгостріші трагедії нашого народу. Важкого, часом непоправного удару українській культурі завдавали повне спустошення цілих регіонів, руйнування культурних центрів, нищення духовної еліти і втрата національної державності, що мали місце в ході монголо-татарської навали і кривавих воєн з турками, татарами, поляками та іншими загарбниками упродовж наступних століть. Культуротворчий процес у цілому гальмувався і деформувався. Відродження національної державності (наприклад, доба Галицько-Волинського князівства) або хоча б її елементів чи автономної політичної організації (Київське удільне князівство у політичній системі Гедиміновичів), як правило, активізувало творчі сили народу, культура, наче птах-фенікс, відроджувалася з попелу, ставала більш всеохопною й оригінальною. Процес розвитку нашої культури княжої доби відбувався через підйоми і спади.

Третій період розвитку української культури припадає на литовсько-польську добу в історії нашого народу. Після втрати власної державності умови для розвитку української культури були неоднаковими в різних регіонах України. Починаючи буквально від кінця монголо-татарської навали і аж до 1569 р. (рік Люблінської унії), українські землі поступово, від небагатьох до більшості, переходили під владу Великого князівства Литовського, яке перейняло у нас багато рис адміністративного устрою, основи юридичного права і традицію літописання, що брали свій початок ще з доби Київської держави. Навіть руська мова стала тут офіційною і використовувалась як засіб внутрішнього і зовнішнього спілкування. Та, незважаючи на це, умови для розвитку української культури погіршувалися внаслідок асиміляції української еліти, а заодно й втрати нею політичних впливів. У Галичині панівні позиції відразу після її загарбання Польщею перейшли до польських феодалів, а в усіх великих містах — до католицьких колоністів-міщан. Таким чином відбувалася ліквідація тих політичних центрів, вавколо яких кристалізувалося і виривало культурне життя.

Значення православної церкви почало помітно зростати, вона стала виконувати роль не лише опікуна української культури, а й чинника національної консолідації українського народу. Насаджуваний насильницькими методами католицизм і латинська мова (культура) перетворювались на дедалі стійкіші знаряддя і символи асиміляції, вели в більшості випадків до розриву з вітчизняною культурою, народними традиціями тощо. Латиномовна освіта і навіть творчість стали сприйматися більшістю українців як чужорідні. Склалися умови для подальшого утвердження та поширення "грецької" обрядовості як атрибутики "руської" (української) народності та культури. За таких умов виник і почав міцніти так званий паралелізм у розвитку культури з наступним (щоправда, тимчасовим) переважанням католицизму над православ'ям.

Ситуація почала мінятися, коли православні усвідомили, що не збережуть своїх позицій без реформи церковного життя та оновлення форм культури. Усе це можна було здійснити шляхом розвитку економіки, соціальної та політичної активізації українського народу, особливо міщанства, частини української шляхти, а згодом і козацтва. Так воно й сталося. І вже на середину XVI ст. намітилося піднесення української культури, яке набрало розмаху приблизно з третьої чверті цього ж століття. Початок національно-визвольної боротьби наприкінці XVI — початку XVII ст. супроводжувався подальшим пожвавленням культурного розвитку. Поширились гуманістичні ідеї, активізувалися контакти з осередками ренесансної культури. Розвивається шкільна освіта і друкарство. Особливо суттєвим чинником перелому в культурному житті стала діяльність церковних православних братств. Вони розвинулись у принципово новий тип суспільної організації, яка поєднувала функції "православної реформації" з боротьбою за національно-релігійні й станові права та національну культуру.

Четвертий період розвитку української культури припадає на козацько-гетьманську добу, яка характеризується новим історичним контекстом, зумовленим закінченням Визвольної війни в середині XVII ст., з одного боку, і поступовим обмеженням, а згодом і втратою автономії Україною наприкінці XVIII ст., з іншого. Визначальним тут є фактор національної державності, яка, проіснувавши понад 130 років, все ж таки змогла істотно сформувати спрямованість, характер та інтенсивність культурних процесів на Україні.

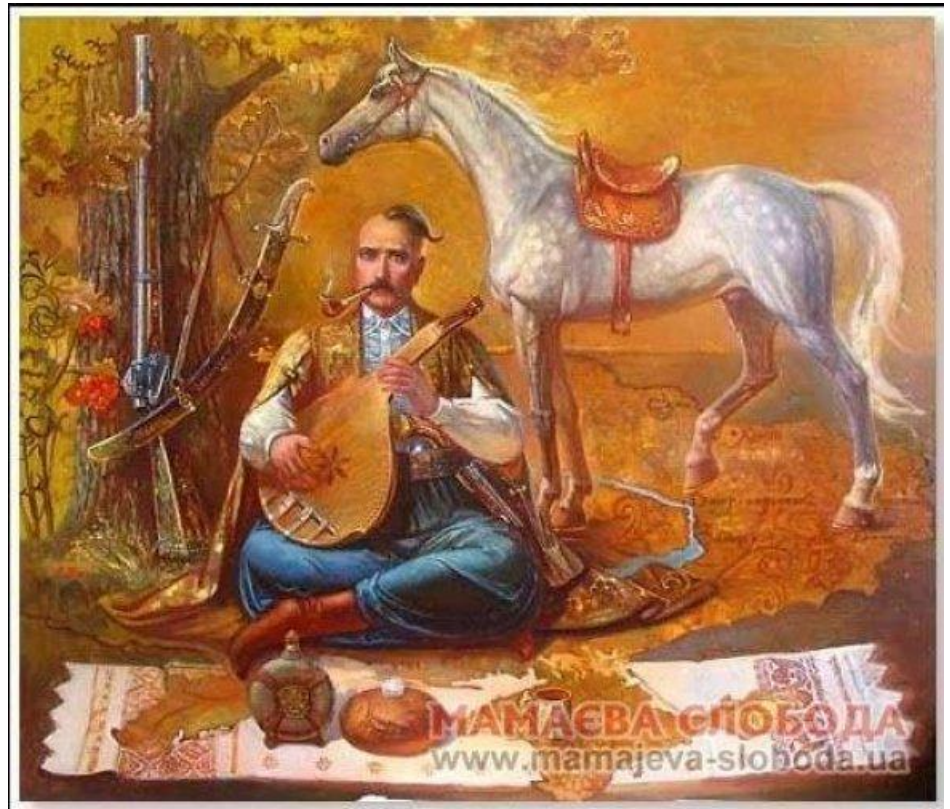
Цей період української культури разом з тим виявився не менш складним і драматичним за попередній щодо умов розвитку культури. По-перше, після приєднання України до Росії царизм став на шлях ліквідації традиційних державно-політичних інститутів — полкового адміністративного устрою, судових органів, гетьманату, поступово замінюючи їх загальноімперськими нормами і порядками.

Вкрай негативно на розвиток культури впливала політична розчленованість українських земель. З 1660 р. (початок поділу Війська Запорізького на Лівобережжя, що орієнтувалося на Москву, і Правобережжя — з орієнтацією на річ Посполиту — Руїна) Правобережна Україна знову перейшла під владу Речі Посполитої. У складі іноземних держав перебували Галичина (Польща), Північна Буковина (Молдавське князівство), Закарпаття (Угорщина), Слобожанщина та Південь України (Росія). Це нівелювало етнічні особливості культури, перешкоджало оформленню її елементів, характерних для всього українського етносу. Не менший вплив на інтелектуальне середовище справляли постійні війни, що їх вели за українські землі інші держави. Продовжувалися руйнівні напади татар, що тривали до 1796 р. і приносили небачене лихо українському народові.

По-друге, суспільно-політична ситуація, що склалася на той час в усьому світі, особливо в Європі, висувала перед українським суспільством надзвичайно складні об'єктивні потреби. Процеси, пов'язані з дальшим еволюційним поступом феодалізму та зростанням капіталістичного устрою, розвиток ремесла, промислів і поява мануфактур, освоєння нових земель, формування ринкових відносин загальноукраїнського значення — все це разом відповідно позначилося на духовному житті суспільства, вимагало підготовки освічених людей, посилення контактів між окремими регіонами, землями, людьми. Поступово ламалися економічні та політичні перегородки, замкнутість та ізольованість, властиві добі середньовіччя.

П'ятий період розвитку української культури охоплює період в 150 років, років великої неволі нашого народу — від часів зруйнування Гетьманщини і до початку ХХ ст. Його доцільно умовно поділити на три підперіоди: перший — кінець XVIII — кінець 50-х років XIX ст., що є часом її становлення як новітньої культури з народним демократизмом і народною мовою; другий — 60—90-ті роки XIX ст. — час її входження в загальнослов'янський та світовий культурний процес; і третій — початок ХХ ст. — час утвердження її як великої національної культури світового значення й резонансу. Цей період у розвитку української культури назвемо періодом національно-культурного відродження. Найяскравіше в процесах творення нової національної моделі культури український народ виявив себе в літературі, історіософії, фольклористиці, етнографії, театрі, образотворчому мистецтві, драматургії. Домінуюча, формотворча роль у цьому процесі належала літературі. Всі види новітньої культури, започатковані "Енеїдою І. Котляревського, далі розвивалася паралельно з літературою, під її безпосереднім благодотворним впливом. Саме вона, новітня українська література, першою серед інших складових культури, показувала, як треба вирішувати найскладніші проблеми тогочасного духовного життя українського суспільства, утверджувала в його свідомості оптимістичну віру в прийдешнє. Вона, по-перше, нагадувала про самотутнє і яскраве героїчне минуле свого народу, гідне подиву, возвеличення й наслідування; по-друге, розкривала і виявляла могутні потенційні можливості його найдорожчого скарбу — розмовної мови, з якою український народ здобував право, образно кажучи, на життя й на безсмертя; і, по-третє, показувала, як належить на основі народно-первозданних елементів (фольклору, побуту, звичаїв, вірувань, легенд, обрядовості) творити високе професійне мистецтво.

Цей період ще називають періодом тривалої "неволі і переслідувань" української культури, періодом її запеклої боротьби з асиміляторськими заходами російського царизму, польської шляхти, румунських бояр, угорських феодалів і всевладного австрійського цісарства. Українці відтіснялися цими ворожими силами на периферію культурного прогресу. Продовжувалося розпочате ще в попередні часи висмоктування українських творчих сил іншими культурами, зокрема російською, чому була підпорядкована вся система науки, освіти, культурної політики взагалі часів колоніального режиму.

Шостий період розвитку української культури є часом нового міжвоєнного та повоєнного поневолення України її східними та західними сусідами й охоплює період від початку XX ст. до кінця 80-х рр.

Високий ступінь розвитку та історичної зрілості української культури, з яким вона вступила у XX ст., зумовили її активну і плідну участь в загальноєвропейському культурному процесі. Це й сформованість розгалуженої жанрової системи в літературі, демократизація і модернізація мови більшості мистецтв (образотворчого, успадкування традицій культури Київської Русі, процес зародження в духовному житті українського народу нових явищ, органічно пов'язаних із впливами ідей гуманізму, Ренесансу, Реформації, а дещо пізніше й бароко та Просвітництва. Йдеться про процеси творення культури Нового часу, де ці ідеї та впливи на місцевому, українському ґрунті дали оригінальні зразки інтелектуальних надбань у сфері освіти й педагогіки, наукових знань і книгодрукування, літератури та мистецтва.

Домінантою розвитку української культури цього періоду, починаючи з другої половини XVII ст., є вплив козацтва на неї, що не лише не зменшився, а й перетворився на один із доленосних та визначальних факторів її розвитку. На той час козацтво перетворилося на провідну верству новоствореної держави, завоювало панівні позиції в усіх сферах життя українського суспільства.

Сьомий період розвитку української культури тільки-но розпочався і триває в нових історичних умовах. Це — сучасний період, що охоплює період від кінця 80-х рр. і до сьогодні. Історичний Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) відкрив нові обрії перед українською культурою, яка вперше здобуває можливість творитися й розвиватися як єдина національна культура материка й зарубіжжя. За цих умов з'явилися нові риси, нові характеристики, які дають нам змогу з оптимізмом говорити про майбутнє нашої культури: неабияке розширення меж творчої свободи митця, наявність багатющого творчого досвіду і творчих сил, тенденція до консолідації національних мистецьких шкіл, широкі й багатоманітні зв'язки з мистецтвом інших народів тощо. Разом з тим, у нову добу посилюються усталені форми зв'язку культури з народом, дедалі чіткіше окреслюється в процесах розвитку української культури широкий спектр шукань більшої естетичної дієвості культури — змістовної, гуманної, емоційної. Попри всі складнощі як об'єктивного, так і суб'єктивного плану, поступово заповнюються "білі" та "чорні" плями в історії української культури, виходять на всенародний виднокіл раніше заборонені та замовчувані її сторінки.

Завершуючи розгляд періодів розвитку української культури, слід зазначити, що в часи становлення Української незалежної держави ми намагаємося підходити й аналізувати їх як громадяни незалежної суверенної країни, дотримуючись нового державницького погляду на вітчизняну історію. Цей погляд значно відмінний від концепцій як радянської, так і української народницької періодизації. Основою нашого підходу до цього важливого й архіскладного питання сучасності є об'єктивно-логічний, історико-філософський аналіз подій і явищ, що мали місце упродовж усієї історії української культури від її витоків і до сьогодення. З урахуванням такого підходу до періодизації курсу й побудована його програма. Досвід, який ми вже маємо в питаннях викладання та вивчення української культури, виправдовує такий підхід, визначає його плідність і доцільність.

Розглянувши періоди розвитку української культури, які повною мірою відтворюють її надзвичайно складний, часто трагічний шлях до вершин світового духовного генія, варто сказати бодай кілька слів про те, що сьогодні українська культура, існуючи в часі, є безперервним рухом національних культурних цінностей, що відбувається між різними соціумами, суспільними верствами та поколіннями. У цьому русі відбираються і засвоюються найвагоміші культурні цінності, одні з них набувають нового значення, інші тимчасово або й назавжди зникають. Іноді цей рух супроводжується духовним піднесенням або ж духовним зламом, які посутньо впливають на характер, темпи і зміст процесів, що мають місце в духовному розвитку нації.

Дякую за увагу!

